# OTA-ONALARNING TARBIYAVIY USLUB ORQALI BOLALARDA MAS’ULIYATNI RIVOJLANTIRISH.

Kenjaboy Tursunbaevich Soliev*
*Osiyo Xalqaro universiteti magistratura bosqichi iqtisodiyot va pedagogika fakulteti, pedagogika yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*
✉ karimboysoliyev7@gmail.com

**ANNOTATSIYA**

Maqolada oila a’zolari o‘zaro yordami va ma’naviy mas’uliyati bilan bir-biriga bog‘langanligi hamda oilaning asosiy ijtimoiy vazifalari, ya’ni bolalarni tarbiyalash, oila a’zolarining turmush sharoitini ta’minlash va bo‘sh vaqtini foydali uyushtirish haqida fikrlar bildirilgan.

**Kalit so‘zlar**

oila, farzand, ijtimoiy muhit, psixologiya, yosh avlod, ilm, tariya, turmush, mehnat, qobiliyat, nikoh, urf-odatlar, o‘qish faoliyati, ota-ona nazorati, oilaviy muhit.

DOI: 10.5281/zenodo.24526099

## KIRISH

Yosh avlod ijtimoiy turmushning barcha sohalari xususi-yatlari bilan oila quchog‘ida tanishadi. Oilaviy turmushda odamlar, mehnat, narsalar va o‘z-o‘ziga bo‘lgan munosabatlarni ifoda etuvchi xususiyalar asta-sekin tarkib topa boradi.

Shuning uchun ham oila jamiyatning boshlang‘ich bo‘g‘ini sifatida bolalarning axloqi, qobiliyati, aql-zakovati, xulqi, yurish-turishi, xatti-harakati, o‘zaro muloqoti, e’tiqodi va dunyoqarashlariga yuqori darajada tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga egadir.

Inson, uning mehnati va turmushi, ma’na-viy taraqqiyoti haqida g‘amxo‘rlik qilish mustaqil O‘zbekistonning oliy maqsadidir. Ma’lumki, kishi kamoloti, uning inson sifatida hayot, ijtimoiy turmush va mehnat, madaniy va ma’naviy boyliklarga bo‘lgan munosabati asosan oilada shakllanadi.

Odatda oila degan tushuncha nimani anglatadi? Unga qanday ta’rif berish mumkin?

Oila nikohga yoki tug‘ishganlikka asoslangan kichik guruh. Uning a’zolari ro‘zg‘orning birligi, o‘zaro yordami va ma’naviy mas’uliyati bilan bir-biriga bog‘langan. Oilaning eng muhim ijtimoiy vazifalari inson zotini davom ettirish, farzandlarni tarbiyalash, oila a’zolarining turmush sharoiti va bo‘sh vaqtini samarali uyushtirishdan iboratdir[1].

Aflotun oila haqida shunday fikr beradi: «... Urf-odatlar, ularning otalardan farzandlarga qanday o‘tishi haqida ham ma’lumot beradi. Agar bu jarayon birlik-birdamlikni idrok etishiga olib keladigan bo‘lsa, u holda, turli hayot tarzidagi odamlarni, katta, obro‘li oilalarning tabarruk yoshdagi otalar va farzandlarni farog‘at kelti-radigan birdamlik-ka birlashtiradigan qonunlar yaratishga majbur etadi»[2].

Oila tarbiyasida bolalar hayotini to‘g‘ri uyushtirish, ularni vaqtdan to‘g‘ri va unumli foydalanishining asosiy garovidir. Bolaning oiladagi vaqtini o‘yin, mehnat va o‘qish faoliyatiga to‘g‘ri taqsimlash nihoyatda muhimdir[3].

Kelajagimiz bo‘lmish yosh avlod tarbiyasi va uning taraqqiyoti davlat ahamiyatiga molik masala hisoblanadi. Avvalgi qabul qilingan qonun va qoidalardan farqli o‘laroq, O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonunida oila va oiladagi ta’limga asos solindi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining

[1]Тарбия. Узбекистон Республикаси Олий ва урта махсус таълим вазирлиги - Т. «Узбекистон миллий энциклопедияси» давлат илмий нашриёти. 2010. - 321-бет.

[2]Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. IModir va dono fikrlar. — T.: «0'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2004. -72 bet.

64-moddasida ta’kidlanganidek: «Ota-onalar o‘z farzandlarini voyaga etgunga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar»[3].

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqi-chida zamon oilasining asosiy fuksiyalari qatorida quyidagilarni sanab o‘tish mumkin: iqtisodiy, reproduktiv, tarbiyaviy, rekreativ, kommunikativ, regulyativ (boshqaruv), fasilitalogik (qulay usulni tanlash) kabilar.

Oilaviy tarbiya deganda ota-onalarning o‘z hayotlari, turmush tarzlari asosida bola shaxsida ilmiy dunyoqarash asoslari, ijtimoiy omillarni shakllantirish maqsadida tizimli ta’sir ko‘rsatish jarayoniga aylanadi. Bunda ijtimoiy va ma’naviy hayot ta’sirida oila-ning o‘zi ham yangilanib borayotganini esdan chiqarmaslik lozim. Oilalar respublikamiz shahar va qishloqlarining yagona ijtimoiy-iqtisodiy umumiyligi asosida rivojlanmoqda[4].

Ayni paytda oilaviy hayot va oilaviy tarbiya o‘zining milliy xususiyatlariga ham egadir. Bu esa o‘z navbatida oilaviy tarbiya metodlari va mazmunining umumiy va xususiy tomonlari rivojida yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Inson tabiiy xislatlarga ega — bular undagi xulq-atvor va xatti-harakatlarga sabab bo‘ladilar, deb tushuntiradi. Sohibi qonun bu xislatlarni nazarda tutishi, ularni tuzatishi, shu xislatlarni tuzatuvchi qonunlar chiqarishi kerak, chunki bu bilan sohibi qonun fuqaroning xulq-atvorini ham tuzatadi.

Rohatlanish, dard chekish va qayg‘urish asosiy tabiiy xislatlar hisoblanadi, ular tufayli fazilatlar va illatlar o‘zlashtiriladi. Va nihoyat, balog‘at va bilimlarga, ya’ni rivojlanishga tarbiya va mashq orqali erishiladi[5].

Masalaning murakkabligi va qimmatli tomoni shundaki o‘qituvchi-tarbiyachi, xalq ta’limi xodimlari, keng jamoatchilik oilaviy taraqqiyot, uning rivojlanish oqibatlarini oldindan bilish, ularni hisobga olgan holda oilaviy tarbiyaning nazariy va amaliy asoslarini pedagogik jihatdan to‘g‘ri izohlash va tegishli metodik tavsiyalar berishlari lozim.

Respublikamiz o‘zining demografik, etnik milliy, shart-sharoitlari jihatidan ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega, bu, ayniqsa, aholining zich joylashganligi va intensiv ko‘payishidir.

Respublikamizning ma’naviy hayoti va uning o‘ziga xos tomonlari muttasil rivojlanmoqda, ularning oilaviy tarbiyaga ta’siri kuchaymoqda. Shaharlarning ko‘payishi, o‘sishi, yashash sharoitining yaxshilanishi, madaniy va moddiy tomondan yuksalishi oilalarning yuksalishi va bolalarning har tomonlama etuk kishilar bo‘lib kamol topishlariga sabab bo‘lmoqda, yordam bermoqda. Ko‘p bolalilik nisbatan kamayib borayotganiga qaramay, xali ham bu ko‘rsatkich o‘z kuchini yo‘qotgan emas. Pedagogik jihatdan olganda esa ko‘p bolalili oilalarda ota-onalar, bolalar uchun yaqqol namuna bo‘lib xizmat qiladilar. Xalqimiz «Bolali uy bozor, bolasiz uy mozor» deb bejiz aytmagan. O‘zbekistonda bir sutkada 1680 dan ortiq o‘g‘il va qizning tug‘ilishi fikrimizning yaqqol dalilidir[6].

Oilada hamkorlik, o‘zaro yordam, bir-biriga ishonch holati mavjud ekan, bunday oilada rostgo‘y, samimiy, mehribon, o‘rtoqlariga doimo yordam berishga tayyor bo‘lgan insonlar kamol topadi. Oilaviy turmush va oila a’zolarining o‘zaro muammolarini tadqiq kilgan venger sotsiologi M.Komloshi 10-14 yoshdagi maktab o‘quvchilarining o‘qish va mehnatga bo‘lgan munosabatiga bevosita ta’sir qiluvchi oilaviy muhit (vaziyat, sharoit)ni uchta kategoriyaga ajratdi: ijobiy, o‘zgaruvchan va salbiy[7].

Rus psixologi V.I.Selivanov oilada shaxsni shakllantirish jarayonini o‘rganib, baxtli bolalik oiladagi quvonchli hamjihatlikning hamda ota-onalarning o‘z bolalariga g‘amxo‘rligining samarasidir, degan xulosaga keladi[8].

Yuqorida keltirilgan tadqiqotchi olimlar kuzatishlari shuni ko‘rsatmoqdaki, yoshlarda kattalarning xatti-harakatlari, axloqiy fazilatlariga tanqidiy munosabatda bo‘lish hissi kuchli bo‘ladi. SHu jihatdan qaraganda tinch-totuv yashaydiganlarning oilalaridagi bolalar ham shu oilada mavjud bo‘lgan axloqiy hislatlar, xushmuomalalik, odobli-lik, kattalarga hurmat, kichiklarga g‘amxo‘rlik qilish, oila a’zolari o‘rtasidagi o‘zaro hurmat,

[3]J.Hasanov, X.A.To‘raqulov, I.Sh.Alqarov, N.O‘.Usmonov. Pedagogika. - T.:”Noshir”, 2011. - 257-bet.
[4]D.Abdullayeva, R.Yorqulov, N.Atabayeva. Oila psixologi-yasi. - T.: ”Tafakkur Bo‘stoni”, 2015. - 47-bet.
[5]Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. Nodir va dono fikrlar. — T.: «0'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2004. - 66 bet.
[6]Asqarova. O‘.M., Xayitboyev M., Nishonov M.S. Pedagogika. - T.: ”Talqin”, 2008. - 233-bet.
[7]Ғозиев Э.Ф., Мелибоева Р.Н. Ижтимоий психология. -Т.: «Фахризода», 2009. - 108-бет.
[8]Ұозиев Э.Ф., Мелибоева Р.Н. Ижтимоий психология. -Т.: «Фахризода», 2009. - 108-бет.

ayniqsa ayollarga nisbatan ko‘rsatiladigan g‘amxo‘rlik kabi ijobiy fazilatlar-dan namuna olib, voyaga etadilar.

Oila jamiyat hayotini olg‘a suruvchi, uni yanada yuksak bosqichlarga ko‘tarib, ravnaq toptiruvchi, kelajak avlodlarni tarbiyalab etishtiruvchi, kamol toptirish uchun mas’ul bo‘lgan g‘oyat muhim boshlang‘ich guruhdir. Oila erkaklar va ayollarning to‘liq tenghuquqligi, oila uchun bab baravar javobgarligi asosida quriladi.

Yuqorida ta’kidlanganidek, oiladagi daromadlarning oshishi, bir tomondan ota-onalarning bilim saviyalari va madaniy hayotlarining yaxshilanishiga sabab bo‘lsa, ikkinchi tomondan, oila a’zolarining yuqori ma’naviy ehtiyojlarining ijobiy shakllanishi, oilaviy munosabatlarning takomillashuvi, boyishiga, kattalar va kichiklar orasidagi muloqot mazmuniga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash davr talabiga aylanib bormoqda.

Oila va oilaviy tarbiya muammolari ichida ota-onalarning tarbiyachilik madaniyatini oshirish va ularga umumiy tarbiyaga oid bilim berish davrimizning dolzarb masalalaridan biridir. Oilalarni pedagogik yutuqlari bilan tanishtirish ularning mustahkamligini ta’minlash vositalaridan biridir. Ikkinchi tomondan esa, bu o‘z navbatida, bolalarning tarbiyasida tegishli shakl va metodlarni takomillashtirish yo‘llaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham ota-onalar, oilalarni tarbiyaga oid bilimlar, tarbiya metodlari bilan qurollantirish nihoyatda zarur. Jamiyatimizdagi har bir to‘la qonli shaxs bolalarning tarbiyachisi bo‘lishi, yangi insonni har tomonlama kamol toptiruvchi barcha holatlar, shart-sharoitlarda ishtirok etishi lozim[9].

Pedagoglar tarbiyani maqsadga muvofiq tashkil etish shart- sharoitlaridan biri ota-onalarning savodxonligida, deb hisoblagan edilar. Masalan, Abdulla Avloniy o‘zining «Turkiy guliston yohud axloq» nomli asarida shunday deydi[1]: «Tarbiyani kimlar qilur? Qaerda qilur?» degan savol keladur. Bu savolga birinchi uy tarbiyasi, bu ona vazifasidir. Ikkinchidan maktab va madrasa tarbiyasi. Bu ota, muallim, muddaris va hukumat vazifasidur deb javob bersak, bu kishi deyurki «qaysi onalarni aytursiz, bilimsiz, boshi paxmoq, qo‘li to‘qmoq onalarmi? O‘zlarida yo‘q tarbiyani qanday olib berurlar», der. Otasiga nima dersiz, desak «qaysi ota? - To‘ychi, uloqchi, bazmchi, do‘mbirachi, karnaychi, surnaychi, ilm qadrini bilmagan, ilm uchun bir pulni ko‘zlari qiymagan, zamondan xabarsiz otalarni aytursizmi? Avval o‘zlarini o‘qitmoq, tarbiya qilmoq lozimdir»[10].

1899 yildayoq oilalar va ayollarni tarbiyachilik ishiga tayyorlash, ularni tarbiyaning mezoni va metodlari yuzasidan o‘qitish zarurati ko‘tarilgan edi[3]. Hayotimizning ko‘rsatishicha, tarbiyaga oid bilimlarni targ‘ib qilish orqaligina oilaviy bilan ijtimoiy tarbiya uyg‘unligini ta’minlash mumkin. Bu ishlarni amalga oshirishda tarbiyaga oid gazeta hamda jurnallar va ularda bosilgan tarbiyaga oid mavzulardagi maqolalardan unumli foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Demak, oila hayotini tarbiyaviy jihatdan to‘g‘ri tashkil qilish uchun o‘qituvchilar, keng jamoatchilik pedagogika fani orqali aholiga yordam berish, ota-onalarga tarbiyaviy bilim berish tizimini ishlab chiqishlari lozim.

Pedagog olim V.A.Suxomlinskiy[11] o‘z tadqiqotlarida isbotlanganidek, oilaviy tarbiyaga doir ishlar quyidagi sharoitlarda bajarilsa, uning samaradorligi yanada oshadi:

1. Maktab o‘zining barcha ta’sirlari majmuini oilaviy tarbiya jarayoniga izchil yo‘naltira olsa.
2. O‘quvchilar jamoasi oila bilan o‘zaro hamkorligi davrida o‘zlarining etuk pedagogik-tarbiyaviy talablarini to‘g‘ri tashkil eta olsalar.
3. Xalq ta’limi bo‘limi va muassasalari tashkilotchi ota-onalarni tarbiyaviy jarayonga jalb eta olsalar.
4. O‘qituvchilar tomonidan oilaviy tarbiyaga rahbarlik bolalar maktabga kelmasdan oldin boshlansa va bu ish ularning barcha o‘quv yillarida davom ettirilsa.

Hozirgi kunda respublikamizning shahar va qishloqlarida tarbiyaga oid bilimlarni targ‘ib qilishda quyidagi shakllardan foydalanish maqsadga muvofiqdir:

- aholi uchun ochilgan tarbiya madaniyatini targ‘ib qiluvchi xalq universitetlari;
- xalq ta’limi tomonidan yasli, bog‘cha va maktablarda bo‘lgan ota-onalar universitetlari;
- oliy o‘quv muassasalari qoshida ochilgan ota-onalar lektoriysi;
- seminarlar;

[9]Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. - T.: ”Cho‘lpon”, 1994. - 4-bet.
[10]Asqarova. O‘.M., Xayitboyev M., N shonov M.S. Pedagogika. - T.: ”Talqin”, 2008. - 236-bet.
[11]Боймуродов Н. Амалий психология. - T.: ”Янги аср авлоди”, 2008. - 266-бет.

• kurslar; tarbiyaviy huquqiy bilimlar maktablari;

• pedagogika va bolalar rivojlanishiga doir masalalarni o‘rganuvchi to‘garaklar.

Bu va shunga o‘xshash ilmiy-ta’limiy ishlarni ruhshunoslar, pedagoglar jamiyatlari, maktab ota-onalar qo‘mitasi, oilaga yordam beruvchi kengashlar, olib boradi.

Mehnat tarbiyasi ham oila tarbiyasining asosiy yo‘nalishlaridan biri sanaladi. Shaxsning mustahkam tavsif va qat’iy iroda egasi bo‘lib voyaga etishida mehnatning ahamiyati katta.

Agar ota-onalarga umumiy ta’lim-tarbiya berishda olimlarning tavsiyalari, oilaviy tarbiyaga doir xalq pedagogikasi tajribalari, shahar, tuman, qishloq mehnat jamoalari, shuningdek, mehnat va urush faxriylarining maslahatlari, uchrashuvlaridagi tavsiyalariga tayanilsa, ishning samaradorligi yanada oshadi.

Tarbiyaviy madaniyatning samaradorligini oshirishda maktablarda o‘tkaziladigan ota-onalar majlisi muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab o‘qituvchilari ota-onalar majlisiga puxta tayyorgarlik ko‘rishlari lozim. Majlisdan oldin maktab, sinflarni tartibga solish kerak. O‘quvchilarning chorak, yarim yillik va hokazo ish natijalariga bag‘ishlab ko‘rgazma tashkil etilsa, maqsadga muvofiq bo‘ladi. Mazmunli tashkil etilgan sinf majlislarida tarbiyaga oid munozaralar bo‘ladi. Ota-onalar majlisiga ma’lum davrdagi ishlarni yakunlovchi va o‘quv-tarbiya ishlariga doir umumiy masalalar kiritilishi lozim.

Ota-onalar majlisida ishtirokchilarni qiziqtira oladigan aniq va ravshan masala-lar qo‘yilishi g‘oyat darajada muhimdir.

O‘sib kelayotgan yosh avlodni axloqan pok, ma’naviy etuk, mehnatsevar qilib tarbiyalash uchun barcha tadbirlardan unumli foydalanish lozim.

Ma’lumki, bola maktabga kelgunga qadar ham, maktabda o‘qish davrida ham asosan oilada tarbiyalanadi. Oila bolaning dunyoqarashi, xulqi va didiga ta’sir ko‘rsatishi tabiiy holdir. Ota-onalarning bolalarni tarbiyalashdagi eng birinchi vazifalari bolalarning sog‘ligini saqlashdir. Ayniqsa, ota-onalar o‘zlarining mehnat faoliyatlari, xulq-atvorlari orqali namuna bo‘lishlari lozim. O‘zaro oilaviy jamoada yaxshi so‘zlashuvni tashkil etish ham maqsadga muvofiqdir.

Bolalik va o‘smirlik davridagi shaxs psixik rivojlanishidagi disgarmoniyaning aksariyati asosida oilaviy ichki o‘zaro munosabatlardagi «og‘ish» yotadi[2].

Odatda, ota-onalar maktab o‘quv vazifalarini yaxshi bajarilishini ta’minlash uchun quyidagilarga rioya qilishlari tavsiya etiladi:

- o‘quvchining mashg‘ulotlardan kechikishi va darsga kech qolishiga yo‘l qo‘ymaslik;

- o‘quvchining uyda dars tayyorlashi uchun sharoit yaratish, vazifalarni belgilangan vaqtda bajarish ko‘nikmasini shakllantirish;

- o‘quvchini vijdonli va rostgo‘y bo‘lishi, vazifalarni mustaqil ishlashdan bo‘yin tovlamaslikka o‘rgatish lozim va hokazo.

Oila, maktab va jamoatchilik hamkorligi bugungi kunning dolzarb masalasidir. Chunki bola tarbiyasida oila, maktab va jamoatchilik hamkorligining o‘zi murakkab jarayon bo‘lib, bunda muallimlardan tashqari ishlab chiqarish jamoalari vakillari, yoshlar, kasaba uyushmalari ishtirok etadilar.

Ota-onalar tomonidan o‘z farzandi shaxsining noto‘g‘ri baholanishi va noto‘g‘ri idrok etilishi, unga nisbatan o‘ylamasdan harakat qilish, shuningdek, ota-onaning xulq-atvori bolalardagi ko‘pchilik og‘ishlarning sababi hisoblanadi[3].

Ota-onalar va qarindosh-urug‘lar turli mehnat jamoalarining vakillari bo‘lib, ishlab chiqarish va yorudo‘stlarining ma’naviy hayotlarida muammolarni muhokama qiladilar, ularning hayot, san’at, oilaviy majburiyatlarga bo‘lgan munosabatlari haqida gapiradilar. SHu sababli ham mana shunday oilalarida tarbiya topayotgan bolalar boshqa ota-onalarning ko‘chada, jamoat joylaridagi hayot faoliyatlariga qarab o‘z ota-onalariga baho beradilar.

O‘zbek oilalarida, ularning hayot tarzida ijtimoiy voqealar natijasida ijobiy o‘zgarishlar qilish uchun yangi samarali yo‘l va metodlar qidirilmoqda.

Har bir ota-ona farzandi ta’lim olayotgan maktab jamoasining a’zosi hisoblanadi. Ota-onalar orasida turli kasb egalari va jamoatchi faol insonlar bor. Ular umumiy majburiy ta’limni amalga oshirishda maktabning iqtisodiy bazasini mustahkamlashda yordam beradilar.

Ota-onalar qo‘mitasi maktabda «Ota-onalar» burchagi tashkil qilib, u erga o‘quvchilarning namunali kundalik ish reja va tartibi, ota-onalar uchun nashr etilgan yangi adabiyotlar, o‘quvchilar qoidalari, maktab tarbiyaviy ishlarining istiqbolli rejalarini osib qo‘yadi.

Maktab, oila va jamoatchilik hamkorligini yo‘lga qo‘yishda sinf rahbarlarining tarbiyaviy faoliyatlari nihoyatda muhimligi sir emas. Masalan, sinf rahbarlarining har bir oilaga kirib borishi, shu oilaga hamda ota-onalarga hurmat sifatida baholanadi. Sinf rahbarining ota-onalar bilan birgalikda tarbiyaviy masalalarni belgilashlari, sinf rahbarining o‘quvchilar ko‘z oldida ota-onalari bilan suhbatlashishlari ularning tarbiyasiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Faqat sinf rahbarlari emas, balki fan o‘quvchilarining ham ota-onalar bilan qilayotgan hamkorliklari o‘quvchilar hayotida sezilarli iz qoldiradi.

Bola tarbiyasida jamoatchilikning ta’siri benihoya katta ekanligi hayotiy jarayonda yaqqol ko‘rinib turibdi. Azaldan odamiylik, insoniylikka da’vat etuvchi jamiyat tarbiyasi mavjud bo‘lgan. Ularning aksariyati hozir ham o‘z qimmatini yo‘qotmagan. Masalan, biz xalqimizda ko‘pchilik ishtiroki bilan o‘tadigan to‘ylar, xalq o‘yinlari, sayllar, mav-sumiy bayramlar, qizlar majlisi, kelinlar-ni qaynona va qaynota oldidagi «yuz ochdilari», «kelin-salomlari» va boshqa shu kabi marosimlari xalq pedagogikasining durdonalari sifatida avlodlarni o‘zbek xalqiga xos bo‘lgan «o‘zbekona», «sharqona» tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqimiz o‘zining an’anaviy tarbiya metodlarida kattalarga birinchi bo‘lib salom berish, kattalar suhbatiga aralashmaslik, uyga mehmonlardan so‘ng kirish, lekin eshikni birinchi bo‘lib ochib, ushlab turish, ularga yordam berish kabi odob qoidalariga rioya etishi har doim talab qilingan va hozir ham ular tar-biya manbai sifatida o‘z qadrini yo‘qotmagan. Hozirgi kunga kelib jamoatchilikning tarbiya borasidagi metodlari, shakllari mazmunan boyib bormoqda. Jumladan, maktab o‘quvchilarini rag‘batlantirish maqsadida stipendiya berish yoki turmush tarbiyasi og‘ir bo‘lgan oilalarga moddiy va ma’naviy yordam beruvchi tadbirkor tashkilotlarning yordami kuchaymoqda. Bu borada «Bolalar jamg‘armasi», «Sog‘lom avlod uchun» jamg‘armasining faoliyati maqtovga sazovordir.

Demak, maktab, oila va jamoatchilik hamkorligi bolalar tarbiyasida asosiy hal qiluvchi bo‘g‘in bo‘lib, bunda o‘qituvchi-tarbiyachilarning tashkilotchiliklari muammoni ijobiy hal etuvchi omil hisoblanadi.

Oila a’zolari orasidagi munosabat bugungi kunning tez sur’atda echimini topishi zarur bo‘lgan masalasi hisoblanadi. Bu quyidagi omillarda ko‘rinadi:

- farzand tarbiyasi ko‘proq ota-ona ta’sirida emas, aksincha, ijtimoiy tarmoq, «zamonaviy do‘stlar», uyali aloqa vositalari (qo‘l telefoni) bo‘layotganida;
- ayrim ota-onalar orasida yangicha yondashuvga hali to‘liq moslashmaganida;
- bolalarga erta mehnat qilish yoki ilm olish malakasini shakllantira olmaganida;
- axloqiy me’yorlarga mos bo‘lmagan multfilm yoki kinofilmlarga tomoshabinlik qiluvchilar orasida nazoratga olinmagan bolalarning ko‘pligida;
- yoshlar tafakkuri va dunyoqarashi rivojlanishida kitobxon madaniyatini to‘laqonli o‘rin egallay olmaganida va boshqalar.

## XULOSA

Har qanday hudud bo‘lishidan qat’iy nazar, insonlar oilalari bilan birga yashaydilar. SHu kichik vatanda kamolga etadigan farzandning axloq-odobi, tarbiyasi, ilmu-hunarli bo‘lishi ota-ona, oila a’zolariga bog‘liqligini barchamiz bilamiz, sezamiz. Ammo odatda unga e’tiborsizlik bilan qaraymiz. Bu esa er kurrasining go‘zalligi, uning rivojlanishi hamda bashariyat madaniyati taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shadigan ezgulikning poydevori bo‘lgan tarbiyaning susayishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Zero, «Ezgulik hech qachon eskirmaydigan birdan-bir libosdir», buni hech birimiz unutmasligimiz zarur.

Atroflicha mulohaza yuritilsa, jamiyatning asosiy bo‘g‘ini hisoblangan oila, mahalla, ta’lim muassasasi faoliyati, ularning hamkorligi yuzasidan davlatimiz tomonidan aniq tizim yaratilgan. Lekin mavjud tizimda yuritilayotgan ishlar saviyasini yuqori darajada tashkil etish vaqti allaqachon kelgan. Farzand tarbiyasida faqatgina ta’lim muassasasi yoki oila a’zolari emas, hamma birdek mas’ulligini barchamiz anglab etsakda, «ha deganda» unga amal qilmay kelmoqdamiz.

Masalan, Respublikmizning deyarli barcha qismida mahalla yoki qishloq fuqarolar yig‘inlari binosi

hududida kompyuter savodxonligi markazlari mavjud. Ammo afsuski mazkur sharoitdan to‘g‘ri va to‘liq foydalanmaganimiz uchun yoshlarimiz, ayniqsa, umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida tahsil oluvchilar orasida ko‘p hollarda kompyuter savodxonligi qoniqarsiz holatda. Yoki xuddi shu binoda axborot resurs markazlari tashkil etilgan. Biroq, kitobxonlikka qamrab olish darajasi maqtagulik holatda emas. Tabiiyki, har qanday yoshdagi aholining bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishning eng oddiy, lekin samarali usuli bo‘lgan mutolaa madaniyati hali-hamon to‘liq shakllangan emas.

Inson pokiza, hasaddan yiroq, odamlarga qarashadigan va har doim boshqalarning og‘irini engil qilishga tayyor turadigan, mehru-shavqatli bo‘lsa, kishilar orasida hurmat-ehtiromga sazovor bo‘lishiga farzandlar tarbiyasida alohida e’tibor qaratishimiz lozim. Zotan, inson-inson nomiga hos odamiy fazilatlarga ega bo‘lishi kerak.

**Adabiyotlar ro‘yxati:**

1. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. - T.: «Cho‘lpon», 1994.
2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. Nodir va dono fikrlar. - T.: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2004.
3. Tarbiya. Uzbekistan Respublikasi Oliy va urta maxsus ta’lim vazirligi-T.:» Uzbekiston milliy ensiklopediyasi», Davlat ilmiy nashriyoti, 2010.
4. Hasanov J., To‘raqulov X.A., Alqarov Sh., Usmonov N.O‘., Pedagogika. - T.: «Noshir», 2011.
5. Abdullayeva D., Yorqulov R., Atabayeva N. Oila psixologiyasi. - T.: «Tafakkur Bo‘stoni», 2015.
6. Asqarova. O‘.M., Xayitboyev M., Nishonov M.S. Pedagogika. - T.: «Talqin», 2008.
7. G‘oziev E.F., Meliboeva P.H. Ijtimoiy psixologiya. - T.: «Faxrizoda», 2009.
8. Tulaganova G.K,. Deviant xulkning psixologik korreksiyasi. - T.: «Universitet», 2014.
9. To‘rayeva O., Turopova M. Odobnoma. - T.: «O‘qituvchi», 1999.
10. Boymurodov N. Amaliy psixologiya. - T.: «YAngi asr avlodi», 2008.
11. Ilm, fan integratsiyasi. Ilmiy-uslubiy tuplam. - T.: (Nizomiy nomidagi TDPU), 2014.